

Vodnikov katekizem: Kerlfhanlki navuk sa Illirfke deshele, vset is Katehisma sa vle zerkve

Franzoskega Zesarstva. Uredili Irena Orel, Martina Orožen, Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba, 2020. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 139).

Najnovejša znanstvena monografija o Valentinu Vodniku obsega reprint njegovega prevoda katekizma, natisnjenega leta 1811 (str. 9–160), razprave: štiri jezikoslovne, tri teološke in eno zgodovinopisno (str. 181–332), dve (pred)recenziji (str. 333–337) ter povzetke v slovenščini in angleščini, ki jih uvaja uredniško pojasnilo (str. 338–345).

Knjiga je utemeljena na treh premisah: vsebinski (žanrski) izjemnosti dela: oba razsvetljenska dodatka katekizma: družbeni in kmetijski, za katera se je celo pomišljalo, da sta Vodnikovo avtorsko delo; na jezikovnorazvojni kvaliteti dela in na usodi knjige: po dveh letih, ob koncu Ilirskih provinc, je bil katekizem prepovedan, Vodnik pa zaradi njega kazensko upokojen. Vse tri temeljne postavke izhajajo iz raziskovanj MARTINE OROŽEN, ki letos delovno praznuje visok življenjski jubilej, v monografiji pa objavlja uvodno razpravo. V njej z značilno simpatijo izriše Vodnikov človeški in duhovniški portret ter ugotavlja, da je na področju skladnje in besedišča nadaljeval prenavljanje *kranjskega knjižnega jezika*. V razpravi se ta sintagma ponovi še trikrat, poleg nje tudi *kranjski slovenski jezik*, *kranjskoslovenski knjižni jezik*, *slovenski kranjski knjižni jezik*, *slovensko-kranjski knjižni jezik*

in *slovenski »kranjski jezik«*. Zveza slovenski knjižni jezik je zapisana enkrat (ob Kopitarju). Razmerje med poimenovanjema kaže na poudarjanje značilnosti jezikovne substance same in zapostavljanje intencionalnega narodnega imena. Ob tem beremo o zakonitostih slovenskega jezika, odkrivanju slovenskih globinskih skladenjskih vzorcev, zvemo, da je Vodnik prevedel v slovenski jezik pet učbenikov, med njimi tudi katekizem, pisal nemško-slovenski slovar, pripomogel k uveljaviti slovenskega učnega jezika, omenja se tudi 200-letno delo jezuitov med Slovenci (v Trstu, Gorici, Celovcu, Mariboru in Ljubljani) in stolica za slovenski jezik v ljubljanskem bogoslovju ... Jezikoslovni nazor Orožnove o osrednjem in vzhodnem knjižnem jeziku je prevzel, razvil, sistematiziral in uveljavil Marko Jesenšek.

IRENA OREL primerja Vodnikov prevod s francoskim izvirnikom iz leta 1806, z italijanskim prevodom iz leta 1807, ki ga hrani NUK in vsebuje rokopisne krajšave, in s skrajšanim italijanskim prevodom, ki je izšel v Trstu leta 1811. Vsebinske členitve besedil navaja v tekočih vrsticah, kar otežuje preglednost, pri izraznih primerjavah pa obravnava predvsem slovnične in leksične variante, ki ne določajo toliko besedilne predloge, ampak kažejo bolj na prevajalčevo spretnost. Avtorica je vsekakor ugotovila, da se Vodnikov prevod prvega dela Navuka pogosto ujema z rokopisnimi krajšavami in spremembami v ljubljanskem italijanskem izvodu iz leta 1807, največkrat pa s skrčeno italijansko izdajo (1811), ki pa je izšla isti mesec kot njegov slovenski prevod, zato sklepa, da je

Vodnik prevajal po rokopisu za tržaško izdajo. Pomislek vzbuja tudi v Vodnikovem prevodu objavljeni imprimatur, datiran septembra 1810. Oba dodana dela je Vodnik prevedel po dveh samostojnih italijanskih izdajah (pravzaprav njunih rokopisih), ki ju je istega leta 1811 izdal isti tržaški založnik. Formulacija »z Napoleonovo poistovetenostjo Bogu na zemlji« (str. 205) ni samo stilno nerodna, ampak tudi nezdržljiva s katoliško teologijo.

ANDREJA LEGAN RAVNIKAR primerja Vodnikove krščansko (katoliško) terminologijo z Japljevo iz leta 1787 in ugotovi, da je Vodnik tradicionalne, iz nemščine prevzete izraze nadomeščal s slovenskimi, izrazno izboljšal nekatere stare verske obrazce in skladnjo približal govorjenemu ljudskemu jeziku. Analize so bile po avtoričinem zagotovitvi opravljene na celotnem Vodnikovem besedilu, navedeni zgledi prenove so vzorčni. Posebej opozarja, da izboljšave niso zajele vseh terminov. Zanimivo, da je v prvi, najmočnejši skupini navedeno več zgledov starega kot prenovljenega. Vsekakor odpravljane prevzetega besedja in kalkov ni bilo sistematično. Avtorica to kultiviranje jezika interpretira »z načeli purističnega jezikovnega nazora«.

MAJDA MERŠE izčrpno in sistematično analizira katekizemski dvogovor – vprašanje, včasih tudi velelnik, in odgovor nanj – v prvih dveh *navukih*, verskem in moralnem: in sicer besednovrstno, oblikoslovno, skladijsko, pomensko. Pri posebni analizi Vodnikovega besedja odkriva tudi dvojne in trojne besedne zveze, ki segajo v 16. stoletje, besedotvorno razvijanje besedja iz protestantskega

obdobja in tvorbo novih besed, opozarja pa tudi na oblikoslovne in pravopisne nedoslednosti Vodnikovega jezika. Pri prevodu četrte zapovedi, dolžnosti kristjanov do Napoleona Prvega, opazi skladnost s francosko predlogo, ob ugotovitvah ekonomičnosti in jedrnatosti Vodnikovega knjižnega jezika pa povezava s predlogo ni preverjena.

Teološki prispevki monografije pomembno širijo, dopolnjujejo in poglobljajo obravnavanje Vodnikovega prevoda katekizma. IRENA AVSENIK NABERGOJ piše o katekizmu kot knjižnem žanru, ki je nastal v 16. stoletju, njegova predzgodovina pa se začne s katehezami, ki segajo do samih začetkov krščanstva, navaja štiri tipično katekizemske tematske sklope: razlaganje bistvenih verskih resnic (Veroizpoved/Credo), vodila krščanske prakse (dekalog in druge zapovedi), obredna znamenja verske prakse (zakramenti) in molitve (Oče naš). Analitično se posebej ukvarja s hermenevtiko bibličnih zgodb od stvarjenja do nastanka Cerkve, kar je posebnost francoskega originala in njegovega močno skrčenega slovenskega prevoda. Sveto pismo je primarni vir katekizemskega žanra, vendar v razlagah absolutno prevladuje cerkvena tradicija. Razlage ne izhajajo iz svetopisemskega besedila, ampak v svetopisemske zgodbe vnašajo poznejše teološke poglede, torej niso eks-egetske, ampak eis-egetske. Vnašanje novozavezne kristološke teologije v zgodbe Stare zaveze je seveda povezano s pedagoško strategijo katekizma. Svoje analize je avtorica opravila na izvornem francoskem besedilu, Vodnikov skrčeni prevod pa

je, ugotavlja, z njim v vsem bistvenem usklajen.

Kvaliteten je tudi prispevek MARJANA TURNŠKA o zgodovinskem ozadju nastanka francoskega izvirnika, sestavljenega na ukaz cesarja Napoleona, ki je besedilo dodal zlasti razširitev četrte zapovedi: »Kristjani /.../ smo posebno Napoleonu Prvemu dolžni ljubezen, spoštovanje, pokorščino, zvestobo, vojaško službo, plačevanje davkov ...« Turnšek je ugotovil, da je Vodnik politično delikatni odlomek izjemno zvesto prevedel. Teološka antropologija katekizma temelji na kazni za greh, ne toliko na odrešenjski viziji in obljubi sreče, poudarja se zadovoljnost vsakega s svojim stanom, vsekakor daleč od biblične vizije apostola Pavla o (duhovni) enakosti vseh ljudi.

VINKO ŠKAFAR podaja pregled slovenskih katekizmov pred Vodnikovim, primerja Japljev jožefinski in Vodnikov napoleonski katekizem in pod črto opozarja na katekizem čeških bratov, izdan leta 1502.

Zgodovinar VINKO RAJŠP podaja enciklopedični pregled protestantskih in katoliških katekizmov 16. stoletja, napisanih praviloma v ljudskih jezikih. Posebej se ustavi pri nastajanju tridentinskega Rimskega katekizma, ki je izšel leta 1566 in ostal v veljavi dobrih 400 let. Ob tem poudari, da so trije temeljni katekizemski viri: apostolska vera, deset zapovedi in očenaš v katolištvu in protestantizmu besedilno enaki. Razlike so očitno v teoloških razlagah in usmeritvah.

Ob koncu naj opozorim na napako: v naslovu izvirnika z velikimi črkami zapisani besedi KERSHANSKI in ILLIRSKE v podnaslovu knjige nista ustrezno prečrkovani. Napaka se

v knjigi pojavi velikokrat, od str. [4] do 345. In še nekaj spodrsrlajev: str. 163: ob 200-letnici njegovega /Vodnikovega/ rojstva (2019) – 200-letnici smrti; str. 187: tršćanski /škofiji/ – tržaški; str. 220: leta 1761 je bila ustanovljena ljubljanska nadškofija – leta 1788; str. 274: Rimski katekizem (1966) – (1566); str. 307: Alkvin – Alkuin; str. 338: faksimile – reprint.

Kerfhanfski navuk (1811) je žanrsko svojevrstno in politično kontaminirano delo, ki je usodno vplivalo na zadnja leta Vodnikovega življenja. Do zdaj je bilo slabo poznano, kar je razvidno tudi v monografiji iz različnih domnev ne samo o njegovi prevodni predlogi ali predlogah, ampak tudi o avtorstvu dodanih delov. Monografija obsega reprint in tehtne prevodoslovne, jezikoslovne, literarnožanrske, teološke in zgodovinske razprave, vprašanje predloge pa kljub temeljiti raziskavi ostaja brez dokončnega odgovora.

Jakob Müller

jmuellergrs@gmail.com

Matjaž KLEMENČIČ, Tadej ŠERUGA, 2019: *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Elyju, Minnesota*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 132). 426 str.

V začetku preteklega leta je (z letnico 2019) v Mednarodni knjižni zbirki Zora, ki izhaja v okviru Univerzitetne